

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 223 (1831) 5 dekabr 2018-ci il

ƏRDƏŞƏVİ KƏNDİ

və yaxud da Ardaşı, Ərdəşi, Ər evi və Ərdəşəvililər

(əvvəli ötən sayımızda)

Haçandan haçana özünə gələndən sonra gözlərinə bizlər görün-sək:

- Neçə ildi harada itib batmışınız?! Haradasınız bu neçə illərdi?! Dağsınız, dərələrsiz necə dözmüsünüz?! - deyə pıçılısı dərəaşağı çözlənərək uzaqlaşmış eşidilməz oldu.

Gileyli, gubarlı dağlardan dərəyə enirəm. Sanki, dərələr mənə sıxıb, sıxıb birdən çəkilir. Qara dumanın hikməsi də bir yandan, elə bil o da küsüb bizdən, qisas alır bizdən. Barışmaq istəmir, o da qaçıb sürünə-sürünə dağı aşır, görünməz olur.

Təbiətdə nə varsa hamısı bir-bir bizləri qınasalar da, ixtiyar sahibidirlər. Haqlıdırlar. Hələ üzümüzə desələr ki, "Harada itib batmışınız?! Yağı düşmə 26 ildir ki, sinəmizdə at oynadır.

Siz də bizim kimi burada ölüb qalaydınız. Bilərdik ki, döyüşdüyümüz yağı düşməyə gücümüz çatmadı. Həlak olaydınız, qanınız torpağa töküləydi, onda təsəlli tapardıq. Yaxşı ki, torpaq ayaqlarınızın altından qaçmır...

Fingə kəndi

Ötən yazılarda Laçın rayonunun Sarıbaba dağlarının, Qırqız dağlarının əzəməti və vüqarı haqqında söz açdım. Bu dəfəki görüşümüzə Qorqundağ dağları haqqında olacaqdır. Ona Laləli dağlar da deyərdik. Hər il yaz gələndə, bu dağların döşü həmişə al yanaqlı, qara xallı lalələrlə bəzənir. Sarı, qızılı daşlardan, sarı torpaq örtüyü ilə göz qamaşdıran görünüşü vardı bu dağların. Gecələr süd kimi ay işığı düşəndə, uzaqdan tamaşa edəndə, həmin dağlar elə bil közərə ocağı, közü xatırladır. Belə mənzərəyə görə

də ata-babalarımız bu dağlara odlu, közlü, qorlu, alovlu dağlar adı vermişdilər Qorqundağ dağlarına.

Başı bələli dağların bağırını dağ-mədəni kəşfiyyatının işçiləri, geoloqlar şırım-şırım etmişdilər. Deyilənlərə görə bu dağlarda torpağın alt qatında faydaları qazıntılar, qiymətli yataqlar, civə, almaz süxurları vardı. Ona görə də ehtiyatda olan mədən kimi ağızlarını bağladılar ki, dəyən, toxunan olmasın. Bu günə saxlayıblar. O da yağı düşməyə qismət oldu.

Böyük Kırs, Sarıbaba, Qorqundağ dağlarının qoynundakı göz yaşı kimi şəffaf, müalicə əhəmiyyətli bulaqların suyundan mənbəyini götürən, Aran Qarabağa çatmaq üçün tələsən Qarqar çayının qolu Laçın rayonunun Fingə kəndini iki sahələ bölmüşdü. Fingə kəndi və Yal kəndi deyərdilər bu yaşayış məskənlərinə.

Şuşa rayonunun Şırlan kəndini, Xələli kəndinin ötür keçməyə can atan dağlar çayı burada xeyli qüvvə toplayır. Hər dərədən güc alan dağ çayının suyu get-gedə çoxlamağa, həcmi artmağa başlayır.

Fingə kəndinin ətrafı gözəl mənzərəli füsunkar təbiətin qoynunda olması, bu yerlərin təmiz abu-havası adamları valeh edirdi. Hər addım başı dərələrdə qarşına çıxan müalicə əhəmiyyətli təbii bulaqlardan su içmək ayrı ləzzət verirdi. Adamların qidalanması üçün meşələrdə bitən alma, armud, zoğal, alça, qoz, fındıq, əzgil, itburnu, çəmənləklərdə, ormanlarda bitən çiyələklər, moruqlar, qarağatlar başqa aləm idi.

Meşələrdə bitən adi palıddan, qırmızı palıddan, vələsdən, ulasdan, ağcaqayından, cökədən tikinti materialları kimi geniş istifadə olunardı. Qaya-

lar, daşlar və çınqıllar sanki dağlara, dərələrə səpələnmişdilər.

Bu ərazidə Haqnəzər və Vağazın kəndinin yaxınlığında daş süxurlarının maraqlı xüsusiyyətləri mövcuddur. Böyük daşlar çilikləndə, sınında günəş şüası altında dənəvari parlaq şüalar rəqs edərdi. İnsanların gözlərini qamaşdırardı. Çəkisi isə yüngül olmaqla yanaşı, tərkibində mineral birləşmələrin, şüşənin olması müəyyən olunmuşdu. Tikinti materialları üçün əlverişli idi. Ondən sakinlər evlərinin inşa olunması üçün geniş istifadə edilirdi.

Fingə kəndinin yaxınlığında qədim tarixə malik olan köhnə qəbiristanlıq vardı. İnsanların qəbirələrinin başdaşlarının həmin boz rəngli daşlardan hazırlanması, üzərlərində quş, ox, kaman həkk olunması təsdiq edirdi ki, burada yaşayan sakinlərin əsas məşğuliyyəti ovçuluq olmuşdur. Demək olar ki, bu yerlərin iqlimi, relyefi onu sübut edir ki, yazı, yayı isti, payızı, qışı isə sərt olurdu. Bəzən insanlar uzaq yerlərdən tez-tez buraya gələrək müvəqqəti məskən salmış, ovla məşğul olmaq üçün dəyələr düzəldərmişlər. Sonralar isə yaşayış məskənlərinə çevrilmişdi. Yal kənddə deyilənə görə kilsə, monastır olmuşdu. Tikilinin materialları sökülərək kolxoz üçün anbar və mal-qara üçün tövlə inşa edilmişdi.

Belə kilsə və monastırların ara məsafələr 10-20 kilometr olmuşdu. Fingə, Ərdəşəvi, Qurdhacı kəndləri ilə Ərikli kəndi arasında və Qorçu kəndində tikilmişdi. Son vaxtlara kimi uçub dağılmış bünövrəsi, təməl daşı qalmaqda idilər.

"... V əsrdə, bəlkə də daha əvvəl Azərbaycan Respublikasının indiki ərazilərində Alban, yaxud da hazırda

adlandırdığımız kimi Qafqaz Albaniyası deyilən bir dövlət yaranır. Albaniya dövləti Qafqazda və Orta Asiyada baş verən hadisələrdə fəal şəkildə iştirak edir. VII əsrdə Qafqaz Albaniyası öz ağır günlərini yaşamağa başlayır. Cənubdan Sasani İrən hücum çəkərək, xristianlığı qəbul etmiş Qafqaz Albaniyasında zərdüştlüyün yenidən bərpa etmək istəyi, Qərbdən Bizans təzyiq göstərərək, Alban kilsələrini öz nəzarətinə almağa çalışır. Ərəblər Məhəmməd peyğəmbərin yeni və yenilməz dini ilə hücum edir".

Ova gələn türk və fars dilində danışanlar yerli sakinlərlə ünsiyyət qura bilmədikləri üçün dava-dalaşlara səbəb olmuş. Meşələrdə yaşayan ov heyvanlarını vurub öldürdüklərinə görə etirazlarını bildirirlər. Gecə pusqu qurub ovçulara hücum edirlər. Dava düşür, ölənlər, yaralananlar olur. Səhər açılarda baxıb görürlər ki, həmin dillərini başa düşmədikləri adamlar qaçıb gediblər. Danışığından, ləhcədən əmələ

gələn sözlərin axtarışı ilə çox mənbələrə müraciət etməli olduq. "Fingə" fars mənşəli sözlərə uyğun olaraq, dərman bitkilərinin çox bitən yerlər, "fənək" sözü isə ov heyvanlarının çox yaşadığı yer, məkan mənasında işlənmişdir. Belə hesab etmək olar ki, bu yerlərin florasına və faunasına uyğun addan istifadə edilmişdir. Əlik, cüyür, dovşan, tülkü, çaqqal, canavar kimi heyvanlar vardı.

(ardı gələn sayımızda)

Nemət BƏXTİYAR
AJB-nin üzvü,
Media "Qızıl Qələm"
mükafatı laureatı

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

